

TÜRKİYE’NİN DENİZAŞIRI ASKERİ ÜS KURMA GİRİŞİMLERİ: TESPİTLER VE GELECEĞE YÖNELİK ÖNERİLER

Cenk ÖZGEN*

Öz

Son yıllarda Türkiye'nin denizaşırı askeri üs sayısında hızlı bir artış yaşanmıştır. Bugün Türkiye, dünyada denizaşırı askeri üslerle anılan sayılı devletlerden biri durumundadır. Türkiye'nin denizaşırı askeri üs sayısındaki artışın nedenleri arasında barışı destekleme harekâtlarına katkı sunma anlayışı ve terörizmle mücadele maksadıyla sınır ötesinde konuşlanılması öne çıkmaktadır. Savunma işbirliği faaliyetleri kapsamında yabancı devletlerin topraklarında askeri varlık bulundurulmaya başlanması da yine nedenler arasındadır. Bir devletin sistematik biçimde denizaşırı askeri üsler kurması, ileri üs stratejisini uyguladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'nin de aynı stratejiyi izlediğine şüphe bulunmamaktadır. Bu çalışma, Türkiye'nin denizaşırı askeri üs kurma girişimlerini analiz edip, geleceğe yönelik önerilerde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada, Türkiye'nin denizaşırı askeri üslere yönelmesinin doğru bir hareket tarzı olduğunun altı çizilmektedir. Ayrıca yeni üslerin kurulması ve güç aktarımı yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiği de savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Denizaşırı Askeri Üs, İleri Üs Stratejisi, Başika, Anadolu Kışlası, Seferi Yetenek, Güç Aktarımı, Türk Silahlı Kuvvetleri.

TURKEY'S INITIATIVES TO ESTABLISH OVERSEAS MILITARY BASES: DETERMINATIONS AND SUGGESTIONS FOR THE FUTURE

Abstract

In recent years, Turkey has rapidly increased the number of overseas military bases. Today, Turkey is among the few states in the world, mentioned with overseas military bases. Contributing to peace support operations and cross-border counterterrorism operations are among the reasons for the increase in the number of overseas military bases. In the context of defence cooperation, the presence of military forces in the territory of foreign countries is also among the reasons. Systematic establishment of overseas military bases is considered as an indicator of the implementation of forward basing strategy. There is no doubt that Turkey is following the same strategy. This study has been written to analyse the Turkey's initiatives to establish overseas military bases and additionally to make suggestions for the future. In the study, it is stated that establishment of overseas military bases is definitely a right step for Turkey. Furthermore, necessity of establishment of additional bases and extension of power projection capabilities have also advocated in the study.

Keywords: Overseas Military Base, Forward Basing Strategy, Bashika, Anatolia Barracks, Expeditionary Capability, Power Projection, Turkish Armed Forces.

* Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, cenk.ozgen@giresun.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-8583-6194>

GİRİŞ

Etki ve ilgi alanları sınırlarının ötesine genişleyen devletlerin, eş zamanlı olarak askeri güçlerinin konuş durumlarını da buna uygun şekilde yapılandırdıkları görülmektedir. Kuşkusuz, buradaki temel hedef refah ve beka kaynaklı çıkarların korunmasıdır. En sık rastlanılan hareket tarzlarından biriyse askeri gücü sınırların ötesinde de işlevsel bir araca dönüştüren denizaşırı askeri üslerin kurulmasıdır.

Günümüzde gerek bölgesel gerekse küresel düzeyde etki yaratmayı hedefleyen devletler denizaşırı askeri üs kolaylıkları edinmeyi gündeme almaktadır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki dünyada çok az sayıda devlet bunu pratiğe geçirebilmiştir. Türkiye, bu az sayıdaki devletten biridir. Hâlihazırda Türkiye'nin 10 ayrı devletin topraklarında denizaşırı askeri üsleri bulunmaktadır. Üstelik yakın dönemde bunlara yenilerinin eklenmesi de beklenmektedir.

Türkiye, tarihteki ilk denizaşırı askeri üssünü Kore'de teşkil etmiş, onu Kuzey Kıbrıs'taki konuşlanma izlemiştir. Bununla birlikte, denizaşırı askeri üs sayısındaki asıl artış Soğuk Savaş sonrası dönemde yaşanmıştır. Bu dönemde Türkiye'nin denizaşırı askeri üs sayısındaki belirgin artışın nedenleri arasında barışı destekleme harekâtlarına katkı sunma anlayışı ve terörizmle mücadele maksadıyla sınır ötesinde konuşlanması öne çıkmaktadır. Savunma işbirliği faaliyetleri kapsamında yabancı devletlerin topraklarında askeri varlık bulundurulmaya başlanması da yine nedenler arasındadır. Bir devletin denizaşırı askeri üsler teşkil etmesi, ileri üs stratejisinin uygulandığının göstergesidir. Nitekim Türkiye açısından da durum tam olarak böyledir.

Bu çalışma, Türkiye'nin denizaşırı askeri üs kurma girişimlerini analiz edip geleceğe yönelik önerilerde bulunmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, "Türkiye'nin denizaşırı askeri üsler alanındaki durumu nedir?", "Türkiye özelinde ileri üs stratejisinin getirileri nelerdir?" ve "Türkiye gelecekte denizaşırı askeri üsler konusunda nasıl bir yol haritası izlemelidir?" şeklinde belirlenen araştırma sorularına yanıt bulmak üzere kurgulanmıştır. Çalışmada kullanılan veriler alanyazın tarama yöntemiyle toplanmış, tasnif ve çözümlemenin yapılmasını müteakiben yorumlama aşamasına geçilmiştir. Ele alınan konunun muhteviyatı gereği çalışma, ağırlıklı olarak ikincil kaynaklara dayandırılmıştır.

Çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, konunun kavramsal ve tarihsel boyutuna odaklanılmakta ve sırasıyla; denizaşırı askeri üslerin tanımı, kapsamı, tarihçesi, işlevi, sınıflandırılması ve hukuki statüsü ele alınmaktadır.

Konunun genelden özele indirgendiği ikinci bölümde ise öncelikle Türkiye'nin ileri üs stratejisi açıklanmakta, hâlihazırda Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) unsurlarının konuşlandığı ya da yakın dönemde konuşlanmasının planlandığı denizaşırı askeri üslerin mercek altına alınmasının ardından da söz konusu girişimlerin getirileri tartışılmaktadır.

1. DENİZAŞIRI ASKERİ ÜS(LER)

1.1. Tanım ve Kapsam

Askeri üslerin tanımlanması noktasında geniş bir terminolojinin varlığından bahsedilebilir. Blaker (1990: 4), askeri üsler için “askeri kuvvetlerin rutin olarak kullandığı yerleşkeler” tanımını kullanmaktadır. Askeri üsler olmaksızın harekât icra edilemeyeceğinin altını çizen Sorenson (1998: 8) “askerlerin savaş ve tatbikat zamanları dışında yaşadığı, eğitim yaptığı ve çalıştığı” yerleri bu kapsama almaktadır. Collins'in İngilizce sözlüğünde askeri üsler “askerlerin eğitim yaptığı ve askeri malzemenin depolandığı tesisler” olarak geçmektedir (Collins English Dictionary, 2018). ABD Savunma Bakanlığı (*Pentagon*) tarafından yayımlanan Askeri ve İlişkili Terimler Sözlüğü'nde ise askeri üsler “operasyonların planlandığı veya desteklendiği yerler” ya da “lojistik veya başka türlü destek sağlayan yerleşkelerden meydana gelen bölge ya da yerler” olarak tanımlanmaktadır (U.S. Department of Defense, 2018: 25).

Harkavy (1989: 7-8) askeri üslerin tanımlanmasında üs (*base*), tesis (*facility*) ve yerleşke (*installation*) terimlerinin kullanıldığına dikkat çekmektedir. Bu ayrıma göre, tek bir işlevi olan sınırlı fiziki yapılara karşılık gelen yerleşke, siyasi ve ideolojik çağrışımlardan uzak teknik bir terimdir. Buna mukabil, üs ve tesis terimlerinin anlamları çok daha geniştir. Sıklıkla birbirlerinin yerine de kullanılan bu iki terim arasındaki temel fark kullanım haklarıyla ilgilidir. Öyle ki çok eski dönemlerden beri var olan üs terimi, kullanıcı devletin erişim kısıtlamasının bulunmadığını ve operasyon serbestisini ifade etmektedir. Tesis terimi ise ev sahibi devletin tam egemenliğe sahip olduğu durumları anlatmaktadır. Nitekim üslerin aksine tesislerde erişim şartlı ve kısıtlı olup, her operasyon için mutlaka izin mekanizmasının çalıştırılması gerekmektedir.

Söz konusu askeri üsler olduğunda kullanılan terimler elbette sadece bu üçü ile sınırlı değildir. Askeri terminolojide; karakol (*post*), istasyon (*station*), mevzi (*site*), kamp (*camp*), garnizon (*garrison*), kışla (*barracks*), kale (*fort*) gibi çok sayıda terim bulunmaktadır. Bu terimlerden bir kısmı üs veya benzeri, bir kısmı ise

daha küçük ve işlevi sınırlı olan yerleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Öte yandan, esasen üs olarak geçmeyen ancak fiilen aynı işlevi gören platformlar da vardır. Bu bağlamda, en bilinen örnek donanmaların kuvvet yapısında yer alan güç aktarımı (*power projection*) platformlarıdır. Uçak gemilerinin karadaki hava üslerinden hiçbir farkı yoktur. Deniz piyade unsurlarının tüm araç, silah ve gereçleriyle birlikte harekât alanına intikalini sağlayan amfibi hücum gemileri için de aynısı söylenebilir. *Nimitz* sınıfı uçak gemileri tanımlanırken sıklıkla telaffuz edilen “ABD’nin egemenliğindeki dört buçuk *acre*’lik (18.211 m²)’lik topraklar” (Lambeth, 2005: 101) ifadesi ilk etapta teşbih gibi görünse de aslında tam olarak durumu açıklamaktadır.

Bölme (2012: 28), ABD’nin özünde benzer amaçlara hizmete eden üslerini tanımlama ve sınıflandırmada bilinçli olarak farklı terimler kullandığına dikkat çekmekte ve böyle bir yol izlenmesinin arka planında siyasi tepkilerden kurtulma ve askeri varlığın gerçek boyutunu gizleme çabasının yattığını ileri sürmektedir. Üslerin yayılmacı politikalarla ilişkisi ve bunun yaratabileceği olumsuzları aşmak için farklı terimler kullanılması ayrı bir çalışmanın konudur. Ancak terminoloji meselesinin üslerin salt askeri-teknik yönüyle ele alınacağı bir çalışma mevzu bahis olduğunda da çözüme kavuşturulması şarttır. Bu noktada, Vine (2015a)’nin yaklaşımı makul bir çözüm sunmaktadır. Şöyle ki üs terminolojisindeki farklılıkların karışıklığa yol açtığını ifade eden Vine (2015a: 4) dilsel sorunları aşmak ve incelenen konuyu daha anlaşılır kılmak için genellemeye gitmekte ve muntazaman askeri maksatlarla kullanılan tüm yer, tesis ve yerleşkeleri ayırım yapmaksızın üs kapsamına almaktadır.

Kuşkusuz, genelleme yapmak bazı durumlarda aradaki farkların ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Ne var ki söz konusu tercihin getirileri olduğu aşikârdır ki bu çalışmada da bunlar göz önünde bulundurulurken benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Buna göre, çalışmada, “devamlı ya da geçici surette askeri maksatlarla kullanılan her türlü arazi ve/veya fiziki altyapı varlığı” askeri üs olarak kabul edilmektedir. Yine bu kapsama giren arazi ve/veya fiziki altyapı varlıklarının, coğrafi açıdan anakara ülkesinin sınırları dışında yer alanları ise denizaşırı askeri üs olarak değerlendirilmektedir.

1.2. Tarihsel Gelişim

Askeri üslerin geçmişi ilk ordu teşkilatının kurulmasına kadar götürülebilir. Burada özellikle kalelere değinmek gerekir. Zira savunma misyonu dışında askerlerin barınması, eğitim yapması ve silah ve teçhizatını depolaması için inşa

edilen kalelerin özünde işlev açısından bugünkü üslerden farkı yoktur. Fiziki olarak farklılık arz etse de benzer amaçlarla kullanılan ordu kampları için de aynı tespit yapılabilir. Bu bağlamda, M.Ö. 4500'lerde Mezopotamya'da ilk Sümer yerleşimlerinin ortaya çıkmasından hemen sonra savunma amacıyla şehirlerin etrafının -genelde önlerinde içi su dolu hendekler olan ve üzerinde belli aralıklarla kapı ve gözetleme kuleleri bulunan- surlarla çevrildiği bilinmektedir (Mark, 2009). M.Ö. 2700'de en ünlü Sümer şehirlerinden biri durumundaki Uruk'u çevreleyen surların uzunluğunun 8 kilometreyi aştığı, 900 burçla desteklenen ve yaklaşık 5 kilometrekare alanı kaplayan bu savunma duvarlarının ardında ev, dükkân, saray ve ibadethanelerin olduğu bilgisi dikkat çekicidir (Kishlansky vd., 1995: 10). Şehirlerin savunmasından ayrı olarak salt askeri mülahazalarla inşa edilen kalelere ise ilk kez Mısır'da rastlanmaktadır. Orta Krallık Dönemi'nde (M.Ö. 2055-1650) Mısırlıların sınır bölgelerinde kale şeklinde askeri üsler inşa ettikleri görülmektedir (Vine, 2015a: 18). Keza, Mısırlar bu uygulamayı Yeni Krallık Dönemi'nde (M.Ö. 1550-1070) de genişleterek sürdürmüş ve Suriye-Filistin'de, Nubia'da, Libya'da ve Nil vadisi boyunca kale ya da karargâh şeklinde askeri üsler inşa etmişlerdir. Coğrafi dağılımları askeri ve ekonomik hususlar gözetilerek yapılan bu üsler, konum olarak nehirlerin geçiş noktalarında, altın madenlerinde, ana ticaret güzergâhları üzerinde veya sınır boylarının kritik kesimlerinde yer almaktadır (Morris, 2005: 1-2).

Denizaşırı askeri üsleri ortaya çıkaran dinamikler ise biraz daha farklıdır. Tarihsel süreçte ele alındığında, bu tip yapıların ortaya çıkmasında deniz ticaretinin gelişmesi ve buna koşut olarak da ana karadan uzak coğrafyalardaki çıkarları koruma arayışı etkili olmuştur. Elbette, devletlerin yayılcı politikalar izlemeye başlamasının ve dış tehditleri uzaktan karşılama anlayışının da denizaşırı üslerin gelişiminde yadsınamaz etkisi vardır. Bu tespitlerin ışığında, İlk Çağ dönemlerinde kurulan kolonilerin ve buralardaki liman kolaylıklarının, işlev açısından bugünün denizaşırı askeri üslerinin öncülleri oldukları söylenebilir. Kolonicilik ilk olarak Akdeniz Havzası'nda başlamış, deniz ticaretinde ilerleyen Fenike, Kartaca, İyon ve Yunan uygarlıkları bu alanda öne çıkmıştır. Gerçi, söz konusu kolonilerin esas kuruluş gayesi ticaridir. Ancak ticari faaliyetlerinin yanı sıra ileri karakol işlevi gördükleri de bir gerçektir. Johnson (2004) koloniler ile bugünün askeri üsleri arasındaki benzerliğe dikkat çeken isimlerdendir. ABD'nin küresel ölçekteki askeri varlığını irdeleyen yazarın askeri üssü, "koloninin Amerikan versiyonu" olarak nitelendirmesi ilgi çekicidir.

Roma, tarihte askeri maksatlarla koloni kuran ilk devlettir (Bölme, 2012: 31). Tamamı Roma yurttaşı olan yaklaşık 300 civarında aileden müteşekkil askeri kolonilerin görevi barış zamanında deniz haydutları ve kaçakçılarla mücadele edilmesi, savaş zamanında ise düşman saldırılarına karşı kıyıların korunmasıdır. Askeri kolonilerin bilhassa daimi bir donanma gücü teşkil ve idame edilmeden önce limanların ve deniz ulaştırma yollarının güvenliğinin sağlanmasında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır (Yeo, 1959: 105). Bunun yanı sıra Roma, barış zamanında antlaşma yolu ile başka bir devletin topraklarına asker konuşlandıran ilk devlet olarak da tarihe geçmiştir. Hasımlarının baskısı altındaki devletlere güvenlik garantisi sunulmasına ve bu amaçla lejyon kalelerinin inşasına dayanan uygulamanın hem istikrarsız komşuların Roma'ya tehdit oluşturmasını önlediği hem de başka güçlerin ilgili bölgelerde hâkimiyet kurmasını engellediği ifade edilmektedir (Bölme, 2012: 32).

Tarihte donanmasının harekât ihtiyaçlarını gözeterek denizaşırı askeri üslerden müteşekkil bir ağ oluşturan devletlerden biri, muhtemelen de ilki Çin'dir. Ming Hanedanlığı'nın (1368-1644) ilk dönemlerinde Çin, küresel bir deniz gücü yaratabilmek için iddialı bir gemi inşa programını yürürlüğe sokmuş ve eş zamanlı olarak da Hint Okyanusu'nda yaygın bir üs ağı teşkil etmiştir. Çin'in Müslüman kökenli ünlü amirali Zheng He'nin söz konusu üs ağına dayanarak Hint Okyanusu'na yedi sefer gerçekleştirdiği, hatta 1405'teki ilk sefere 317 gemi ile yaklaşık 27.000 askerin katıldığı kaynaklarda yer almaktadır (Harkavy, 2007: 30).

Her ne kadar İlk Çağ dönemlerinden beri var olsalar da denizaşırı askeri üslerin gelişimi açısından dönüm noktasını deniz imparatorluklarının ortaya çıkmasının oluşturduğuna şüphe yoktur. Haçlı Seferleri ve Coğrafi Keşifler sonucu deniz ticaretinin ivme kazanması, büyük güçler arasındaki rekabeti deniz ve okyanuslara taşımıştır. Bu süreçte; Venedik, Cenova, Portekiz, İspanya, Hollanda, Fransa, İtalya ve İngiltere gibi yayılcı politikalar izleyen deniz imparatorlukları, hayati çıkarlarını korumak ve nüfuz alanı olarak gördükleri bölgelerde etkinliklerini artırmak için denizaşırı coğrafyalarda liman, antrepo ve üs benzeri yapılar kurmaya yönelmiştir (Lachowski, 2007: 2). 15. yüzyıl sonrasında ticari ve askeri konular birlikte ele alınmaya başlanmış, denizaşırı askeri üsler yeni keşfedilen toprakların savunmasında kritik role bürünmüştür. Yine aynı dönemde yabancı devletlerin topraklarındaki askeri varlıklar, pratikte denizaşırı askeri üsler ile bağlantılı görülmeye başlanmıştır (Lersch ve Sarti, 2014: 84). Bu noktada, bilhassa Sanayi Devrimi ile beraber buharlı gemilerin hizmete girmesinin büyük güçlerin denizaşırı

askeri üslere olan bağımlılığını artırdığını ve filoların yakıt bütünlemelerinin gerçekleştirilmesi için deniz ulaştırma yolları üzerinde kömür istasyonları şeklinde küresel üs ağlarının tesis edildiğini vurgulamak gerekir. Örneğin; İngiltere, küresel ölçekte geliştirdiği üsleri sayesinde Napolyon Savaşları'ndan Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar denizleri kontrol etmiştir. Söz konusu kontrolünün sağlanmasında Kraliyet Donanması'nın Portsmouth'taki ana üssünden ziyade; Cebelitarık, Simonstown, Süveyş, Aden, Singapur, Heligoland ve Hong Kong'daki üsleri belirleyici olmuştur (Calder, 2007: 7).

Soğuk Savaş dönemine damga vuran denizaşırı askeri üsler varlıklarını ve önemlerini bugün de devam ettirmektedir. Günümüzde bu alanda akla ilk gelen devlet ABD'dir. Bu hiç de haksız bir ün değildir. Zira Pentagon'un açıkladığı resmi rakamlara göre, 2017 yılı itibariyle ABD'nin 46 ülkede, 517 denizaşırı askeri üssü bulunmaktadır. Kaldı ki değerlendirmeye ABD'nin denizaşırı topraklarındaki üsleri de dâhil edildiğinde rakam 627'ye çıkmaktadır (U.S. Department of Defense, t.y.). Diğer yandan, üs sayısının resmi rakamlardan daha fazla olduğunu ileri süren yazarlar da vardır. Mesela Vine (2015b) yaklaşık 80 ülkede, 800 civarında üssün varlığından bahsetmektedir. Hesaplamaya, diplomatik misyonlarda görev yapan askerleri de dâhil eden Slater (2018) ise rakamın 1.000'i aştığını söylemektedir. Şurası kesindir ki resmi rakamlar dahi esas alınsa denizaşırı askeri üs sayısında dünyada ABD açık ara birinci sıradadır. Hatta ABD, sadece bugünün değil, tüm zamanların en fazla denizaşırı askeri üsse sahip devletidir.

Günümüzde ABD dışında denizaşırı askeri üsler alanında öne çıkan diğer devletler; Birleşik Krallık, Fransa ve Rusya'dır. Çoğunluğu eski sömürgelerinde olmak üzere, Birleşik Krallık ve Fransa'nın her birinin 11'er üssü bulunmaktadır ki hesaplamaya söz konusu devletlerin denizaşırı topraklarının tamamı dâhil edilmemiştir. Rusya da 7 eski Sovyet Cumhuriyeti ile Vietnam ve Suriye'de toplam 31 üsse sahiptir (Jacobs, 2017). Bu devletlerin dışında aralarında; Almanya, Avustralya, Çin, Güney Kore, Hindistan, İsrail, İtalya, Japonya, Hollanda, Pakistan, Türkiye ve Yunanistan'ın da olduğu birçok devlet denizaşırı askeri üslerle birlikte anılmaktadır. Ancak nicelik bakımında yukarıda adı geçen tüm devletlerin sahip oldukları üslerin toplamının dahi ABD özelindeki rakamlarla mukayese edilemeyeceği aşikârdır.

Bu noktada, son yıllarda denizaşırı askeri üslere dair tartışmalarda adı en fazla geçen devlet olmasından ötürü Çin'e ve yakın dönemde gündeme gelen Bir Kuşak, Bir Yol (*One Belt, One Road-OBOR*) girişimine ayrı bir parantez açılacaktır. Her

ne kadar Çinli yetkililer tarafından tüm tarafların menfaat sağlayacağı, kazan-kazan esaslı bir girişim şeklinde lanse edilse de aralarında Pakistan, Singapur ve Malezya'nın olduğu birçok devlette OBOR üzerine tartışmalar artmaktadır. Tartışmaların odağında, OBOR'un denizaşırı askeri üslerden oluşan bir zincir kurduğu iddiası yer almaktadır (Taylor, 2018). İddiaların doğruluğu elbette tartışılabilir. Lakin Çin, tarihindeki ilk denizaşırı askeri üssünü 2017 yılında Cibuti'de kurmuştur. Pekin yönetiminin "lojistik tesis" şeklinde tanımlamayı tercih ettiği üssün, İnci Dizisi (*String of Pearls*)'nin parçası olduğu ve Yemen ve Somali açıklarında görev yapan savaş gemilerinin ikmal ihtiyaçlarının karşılanmasında kullanılacağı belirtilmektedir (Blanchard, 2018).

1.3. İşlev, Sınıflandırma ve Hukuki Statü

Denizaşırı askeri üslerin muhtelif getirilerinden bahsetmek mümkündür. Öncelikle denizaşırı askeri üsler bölgesel krizlere kısa sürede müdahale edebilme olanağı sağlamaktadır. Bu bağlamda, kriz bölgesinde pist, mühimmat deposu ya da komuta-kontrol sistemleri gibi askeri altyapıların var olmasının ihtiyaç halinde daha büyük kuvvetlerin kaydırılmasını kolaylaştırdığını belirtmek gerekir. Denizaşırı askeri üslerin ikinci işlevi, ev sahibi devlete somut güvenlik ve savunma garantileri sağlaması, bunun yansıması olarak da sınır ötesinde etkin bir caydırıcılığın tesis edilmesidir. Denizaşırı askeri üslerin üçüncü işlevi ise ev sahibi devlet ile güvenlik ve savunma alanlarında işbirliğinin geliştirilmesinin önünü açmasıdır. Öte yandan, sıralanan işlevlerine karşın denizaşırı askeri üslerin bazı riskleri de vardır. Bunlar; angajman kurallarının belirlenmesinde ev sahibi devlete tabi olma, terör saldırılarına hedef teşkil edebilme ve savunma ekonomisine yük getirme şeklinde sıralanabilir (Kasapoğlu, 2018: 59).

Denizaşırı askeri üslerin sınıflandırılmasında ekseriyetle hizmet ettikleri kuvvet, işlevleri, faaliyet süreleri veya hukuki statüleri dikkate alınmaktadır. Bu çerçevede, ilk sınıflandırmada ölçüt, üssün hangi kuvvet tarafından kullanıldığıdır. Nitekim bu sınıflandırmada üsler, kara üssü, deniz üssü ya da hava üssü olarak adlandırılmaktadır. Denizaşırı askeri üslerin sınıflandırılmasında dikkate alınan ölçütlerden bir diğeri işlevleridir. Bu sınıflandırmada üsler için ileri harekât üssü, lojistik üs, eğitim üssü gibi tanımlamalar kullanılmaktadır. Üçüncü sınıflandırmada ölçüt üssün faaliyet süresidir. Bu sınıflandırmaya göre, üsler geçici veya daimi olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dördüncü sınıflandırmada ise üssün uluslararası hukuk nezdindeki durumuna bakılmaktadır. Bu sınıflandırma altında genel olarak iki tip üstün bahsedilebilir. İlki devletlerin kendi denizaşırı topraklarında, ikincisi

ise ikili ya da çok taraflı bir anlaşma altında başka bir devletin egemenliğindeki topraklarda faaliyet gösteren üslerdir. Ev sahibi devletin kuvvetleriyle müşterek kullanılan üsler de ikincisinin kapsamına girmektedir.

Aslına bakılırsa, ilk üç sınıflandırma ölçütü sadece denizaşırı askeri üsler için değil, bütün askeri üsler için geçerlidir. Dolayısıyla, denizaşırı askeri üsler açısından asıl farkı yaratan hukuki statüleridir. Yine sınıflandırma açısından belli ölçütlerin kullanılması yerinde olmakla beraber, pratikte denizaşırı askeri üslerin dört ölçütü de ihtiva ettiği bir gerçektir. Şöyle ki hizmet ettiği kuvvet dikkate alınarak yapılacak sınıflandırmaya göre, A devletinin, B devletinin topraklarında faaliyet gösteren bir kara üssü olabilir. Lakin söz konusu üs, işlevi açısından bir eğitim üssü, faaliyet süresi açısından daimi, hukuki statüsü açısından ise ikili antlaşma ile kurulmuş bir üs şeklinde de pekâlâ sınıflandırılabilir. Keza, aynı üs için tek değil, bütün ölçütler dikkate alınarak A devletinin, ikili bir antlaşma çerçevesinde B devletinin topraklarında eğitim maksadıyla faaliyet gösteren daimi kara üssü de denilebilir.

Sınıflandırmada belirleyici olan hukuki statü meselesi, aynı zamanda denizaşırı üslerin en fazla tartışılan yanlarından da biridir. Tabiatıyla, hukuki tartışmaların yoğunlaştığı “egemen üs bölgeleri” değil, başka devletlerin ülkesel egemenliğinin mevcut olduğu yerlerdeki üslerdir. Son derece geniş ve karmaşık bir konu olması itibarıyla denizaşırı askeri üslerin hukuki statüsünün ayrı bir çalışma altında ele alınması daha doğrudur. Ne var ki genel bir fikir vermesi açısından yabancı askeri kuvvetlerin ya da üslerin hukuki statüsünün temelde iki tip sözleşmeye dayandığı söylenebilir: Konuk Kuvvetler Sözleşmesi (*Visiting Forces Agreement-VFA*) ve Kuvvetlerin Statüsüne Dair Sözleşme (*Status of Forces Agreement-SOFA*). Aralarında benzerlikler olmakla birlikte, VFA, başka bir devletin egemenliği altındaki topraklarda geçici surette varlık gösteren yabancı askeri kuvvetleri, SOFA ise başka bir devletin egemenliğindeki topraklarda kurulmuş üslerde varlık gösteren yabancı askeri kuvvetlerin durumlarını düzenlemektedir (Lersch ve Sarti, 2014: 88-89). Kısaca, VFA'ya gönderen devlet (*sending state*) askerlerine, kabul eden devlet (*receiving state*) tarafından nasıl davranılacağına hukuki çerçevesini çizen bir mutabakat metni gözüyle bakılabilir. Buna karşın, yine gönderen devlet ile kabul eden devlet arasındaki bir mutabakat metni olan SOFA, bir yandan yabancı askeri kuvvetlerin ev sahibi ülkedeki faaliyetlerinin hukuki çerçevesini çizerken, diğer taraftan söz konusu kuvvetlerin yargı muafiyetlerinin kapsamını da belirlemektedir (Duman ve Ferlengez, 2018: 111). Son olarak yargılama yetkisinin

tespiti hususunda devletler arasında bir antlaşmanın mevcut olmadığı hallerde birbirleriyle çelişen iki ilkenin gündeme geldiğini not düşmek gerekir. Bunlardan ilki, daha ziyade güçlü devletlerin savunduğu bayrak devleti kanunudur. Diğeri ise işgal altındaki devletlerin ileri sürdüğü ülkesel egemenlik doktrindir (Pagano, 1992: 190).

2. DENİZAŞIRI ASKERİ ÜSLER VE TÜRKİYE

2.1. İleri Üs Stratejisi

Günümüzde Türkiye'nin sınır ötesi askeri varlığı; barışı destekleme faaliyetleri kapsamında iştirak edilen uluslararası gözlemci görevleri ve barışı destekleme harekâtları, ikili ya da çok taraflı antlaşmalar uyarınca yürütülen savunma işbirliği faaliyetleri, terörizmle mücadele maksadıyla sınır ötesinde konuşlu unsurlar, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ndeki askeri varlık ve Türk Deniz Kuvvetleri tarafından icra edilen ulusal veya uluslararası nitelikteki görevler olmak üzere, beş ana başlık altında toplanabilir. Sıralanan başlıklar altında kurulan/kullanılan arazi ve/veya fiziki altyapı varlıkları dikkate alındığında; Bosna-Hersek, Kosova ve Afganistan'da icra edilen barışı destekleme harekâtlarının, Arnavutluk, Azerbaycan, Katar, Somali ve Sudan ile devam eden savunma işbirliği faaliyetlerinin, Irak ve Suriye'de görevli askeri unsurların ve KKTC'de konuşlu Kıbrıs Türk Barış Kuvvetleri Komutanlığı (K.T.B.K.K.lığı)'nın çalışmanın konusu ve kapsamı ile örtüştüğü söylenebilir. Keza, Çok Maksatlı Amfibi Hücum Gemisi Projesi altında halen inşa çalışmaları devam eden Havuzlu Helikopter Gemisi (*Landing Helicopter Dock-LHD*) için de aynı örtüşmeden bahsedilebilir. İzleyen bölümlerde söz konusu başlıklara sırasıyla değinilecektir. Ancak buna geçmeden önce TSK'nın denizaşırı askeri üs kurma girişimlerinin dayanağı durumundaki ileri üs stratejisi açıklanacaktır.

En genel anlamda ileri üs stratejisi, bir devletin sınırları dışında sistematik biçimde askeri üs kolaylıkları edinmesi uygulamasıdır. Konu Türkiye olduğunda Ankara'nın tek ve standart bir modeli bulunmamakta, her uygulama kendine has siyasi-askeri ajanda ihtiva etmektedir (Kasapoğlu, 2017: 19). Örneğin, Kuzey Kıbrıs'taki uygulamada esas olan caydırıcılığın sağlanması ve hem adada hem de Doğu Akdeniz'de Türkiye ile KKTC'nin çıkarlarının korunmasıdır. Buna mukabil, Irak'ta ise terör tehdidine karşı sınır güvenliğinin tesis edilmesi ve ilaveten bölgedeki dost unsurlara eğitim verilmesidir. Türkiye'nin Milli Askeri Stratejisi (TÜMAS); caydırıcılık, kriz yönetimine askeri katkı ve krizlere müdahale, ileriden savunma ve kolektif güvenlik olmak üzere, dört ana unsur üzerine inşa edilmiştir

(Milli Savunma Bakanlığı, 2000: 36). Bu bağlamda, ileri üs stratejisinin, özellikle muhtemel mütecavizlerin mümkün olduğunca erken/uzaktan tespit edilip, durdurulmasına dayanan ileriden savunma açısından önem taşıdığı söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye'nin savunma ve güvenlik anlayışında kapsamlı bir dönüşüm göze çarpmaktadır. Esasen yeni güvenlik ortamına uyum sağlama ve Türkiye'nin bölgesel, hatta küresel düzeyde kendisine yeni bir rol tanımlama çabasının tezahürü olan bu dönüşüm, TSK'nın hem kuvvet ve teşkilat yapısı hem de konuşlanma hususlarında bazı adımlar atmasını beraberinde getirmiştir. Şüphesiz, ileri üs stratejisi bu adımlardan biridir. Söz konusu stratejinin sahadaki uygulama vasıtası olan seferi yetenekleri de böyle görmek gerekir. Özellikle Anglo-Amerikan alanyazınında sıklıkla rastlanılan seferi yetenek (*expeditionary capability*) kavramı, imkân ve kabiliyetleriyle denizaşırı coğrafyalardaki muharip ya da muharip olmayan görevleri icra edebilecek unsurlara karşılık gelmektedir. Son dönemde TSK, bu kapsamdaki yeteneklerini geliştirme anlamında ciddi mesafe kat etmiştir. Kaldı ki mevcut gelişmeler, bunun daha da ileri bir seviyeye taşınacağını göstermektedir.

Bu başlık altında son olarak yasal düzenleme açısından Türkiye'nin ileri üs stratejisine de değinilecek olursa, sınır ötesi askeri varlığın dolayısıyla denizaşırı askeri üslerin iç hukuk ve uluslararası hukuk olmak üzere iki dayanağı bulunduğu söylenebilir. Mevzu bahis iç hukuk olduğunda TSK unsurlarının yurtdışı görevlendirilmelerinde karar mercisi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'dir. 18 Ekim 1982 tarih ve 2709 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 92. maddesinde TSK'nın yabancı ülkelere gönderilmesine izin verme yetkisinin TBMM'de olduğu şu ifadelerle hükme bağlanmıştır: “Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hali ilânına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası andlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tatilde veya ara vermede iken ülkenin ani bir silahlı saldırıya uğraması ve bu sebeple silahlı kuvvet kullanılmasına derhal karar verilmesinin kaçınılmaz olması halinde Cumhurbaşkanı da, Türk Silahlı Kuvvetlerinin kullanılmasına karar verebilir” (Mevzuat Bilgi Sistemi, 2018: 151).

Diğer taraftan, söz konusu uluslararası hukuk olduğunda farklı yasal dayanaklar gündeme gelmektedir. Her bir uygulamayı ayrıca incelemek gerekmele beraber, bu noktada temel hukuki dayanakların; barışı destekleme harekâtları için BM

Şartı'nın ilgili hükümlerinin ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) kararlarının, savunma işbirliği faaliyetleri için SOFA'ların, Irak ve Suriye'deki konuşlanmalar için BM Şartı'nın 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkının ve K.T.B.K.K.lığı içinse 1959 tarihli Garanti Antlaşması'nın olduğu söylenebilir.

2.2. Üslerin Dağılımı

2.2.1. Barışı Destekleme Harekâtları Kapsamındaki Üsler

Avrupa Birliği (AB), Bosna-Hersek Silahlı Kuvvetleri'nin teşkil ve eğitim faaliyetlerini destekleme, Dayton Antlaşması'nın oluşturduğu statükoyu koruma ve Balkanlar'da barış ve güvenlik ortamının devamını sağlama hedefleriyle 2004 yılında *ALTHEA* isimli barışı destekleme harekâtını başlatmıştır. Avrupa Birliği Kuvveti (*European Union Force-EUFOR*) tarafından icra edilen harekâta, bugün büyük çoğunluğu AB üyesi 19 devletten yaklaşık 600 personel görev yapmaktadır. EUFOR'a katkı sağlayan devletler arasında Türkiye'de bulunmaktadır (EUFOR, 2018). EUFOR bünyesindeki Türk Birliği, Bosna-Hersek Türk Temsil Heyeti Başkanlığı (TTHB) adını taşımaktadır. Türk Birliği'nin büyük kısmı başkent Saraybosna'da, çok uluslu *Butmir* Kışlası'nda konuşludur. Ayrıca, EUFOR karargâhına bağlı olarak ülke genelinde faaliyet gösteren 17 irtibat ve izleme timinden 5'inde Türk askeri de görev yapmaktadır (Koçak, 2015: 76-77). Toplam personel mevcudu 249 olan Bosna-Hersek TTHB'nin bünyesinde bir motorlu piyade bölüğü ile beş irtibat ve izleme timi bulunmaktadır (Türk Silahlı Kuvvetleri, 2018).

Balkanlar'da Türkiye'nin iştirak ettiği bir diğer barışı destekleme harekâti Kosova Kuvveti (*Kosovo Force-KFOR*)'dir. NATO'nun önderliğinde oluşturulan KFOR, 1999 yılında Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Sırbistan'a yönelik 78 gün süren hava bombardımanı sonrasında aktive edilmiştir. Halen büyük çoğunluğu NATO üyesi 28 devletten yaklaşık 4.000 personelin oluşturduğu KFOR'a (NATO, 2018a) Türkiye başından itibaren katkı sağlamaktadır. Kosova TTHB adıyla Kosova genelinde faaliyet gösteren Türk Birliği, Prizren'de, Sultan Murat Kışlası'nda konuşludur (Koçak, 2014: 72-73). Ayrıca, Türk askeri başkent Priştine'deki KFOR karargâhında da görev yapmaktadır. 377 personelden oluşan Kosova TTHB'nin bünyesinde bir motorlu piyade bölüğü ile altı irtibat ve izleme timi bulunmaktadır (Türk Silahlı Kuvvetleri, 2018).

Türkiye'nin katkı sağladığı bir diğer barışı destekleme harekât ise NATO'nun Afganistan'da icra ettiği Kararlı Destek Misyonu (*Resolute Support Mission-RSM*)'dur. Daha önce yine NATO tarafından oluşturulmuş Uluslararası Güvenlik Yardım Kuvveti (*International Security Assistance Force-ISAF*)'nin 2015 yılı başı itibariyle lağvedilmesi sonrasında aktive edilen RSM, Afgan Ulusal Savunma ve Güvenlik Kuvvetleri'ne eğitim, danışmanlık ve yardım hizmeti verilmesini amaçlamaktadır. ISAF'ın aksine muharip olmayan bir görev niteliğindeki RSM bünyesinde NATO üyesi ve dışı 41 devletten yaklaşık 16.000 personel görev yapmaktadır (NATO, 2018b). Türkiye, ISAF gibi RSM'ye de başından beri katkı sağlayan devletlerden biridir. Halen Başkent Eğitim, Yardım ve Danışma Komutanlığı'nı üstlenmiş olan Türkiye, Kabil'deki Uluslararası Hamid Karzai Havaalanı'nın işletilmesi ve güvenliğinden de sorumludur. Kabil'de konuşlu bulunan Türk Birliği'nin personel sayısı 667'dir (Türk Silahlı Kuvvetleri, 2018).

2.2.2. Savunma İşbirliği Faaliyetleri Kapsamındaki Üsler

Savunma işbirliği kapsamında Türkiye'nin ilk denizaşırı askeri üssü 1997 yılında Arnavutluk'ta kurulmuştur. Üssün kuruluş maksadı Türk ve Arnavut Deniz Kuvvetleri arasında lojistik, teknik ve eğitim-öğretim alanlarında işbirliğinin artırılmasıdır (Milliyet, 2018). Türkiye, söz konusu üs kolaylığını Arnavutluk Deniz Harp Okulu ile Paşa Limanı ve Tersanesi'ni 16 milyon dolar harcayarak yeniden aktif hale getirmesi karşılığında elde etmiştir (Türkiye, 2001). Adriyatik kıyısındaki Avlonya (*Vlore*) şehrinde bulunan ve aynı zamanda Arnavutluk Donanması'na da hizmet veren Paşa Limanı'nda, 20 dönüm arazi üzerine kurulu olan üs, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı (Dz.K.K.lığı) Arnavutluk Ekip Başkanlığı ismiyle faaliyet göstermektedir. Geçmişte personel sayısının 250'ye kadar çıktığı üste halen 24 asker görev yapmaktadır (Karakaş, 2016). Her ne kadar sınırlı bir girişim olsa da Türkiye'nin Arnavutluk'taki askeri varlığı bir dönem büyük tartışmalara yol açmıştır. O kadar ki bu girişimin -yine aynı dönemde kamuoyu ile paylaşılan uçak gemisi tedarik projesi ile birlikte- Adriyatik Denizi'ni TSK açısından bir harekât alanına dönüştürme potansiyeli taşıdığı, dolayısıyla Yunanistan'ın ikinci bir cephe ile uğraşmak durumunda kalabileceği yorumları yapılmıştır (Güvenç, 2004: 925).

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki savunma işbirliği faaliyetleri Bakü'nün bağımsızlığını kazanmasının hemen sonrasında başlamıştır. TSK unsurlarının uzun yıllardır başta eğitim ve tatbikat olmak üzere, muhtelif maksatlarla Azerbaycan'da bulunduğu bilinmektedir. Bununla beraber, fiili varlığın yasal bir statüye

dönüştürülmesi yakın bir dönemde gerçekleştirilmiş, tarafların 3 Temmuz 2016’da imzaladıkları protokol uyarınca başkent Bakü’deki *Gizil Sherg* Garnizonu’nda yer alan bazı binalar ile Sumgayıt şehrindeki *Nasosnaya* (Hacı Zeynelabidin Tağıyev) Hava Üssü’nde bulunan bir terminal TSK’nın kullanımına tahsis edilmiştir. Gerçi, söz konusu protokolü gerekçe göstererek Türkiye’ye üs verildiği yönünde haberlerin basında yer alması üzerine, Azerbaycanlı yetkililer bu iddiaları yalanlamışlardır. Burada ilave tartışmalara girmeden askeri üssün tanımı hususunda mutabakatın bulunmadığını hatırlatarak, halen 60-70 kadar Türk askerinin Azerbaycan’da görev yaptığını belirtmek yeterli olacaktır (Kucera, 2016; Talibli, 2016). Son olarak, yakın dönemde basında Türkiye’nin Nahçıvan’da askeri üs kurmak üzere harekete geçtiğine dair yazılar kaleme alınmıştır (Güranlı, 2018). Bugüne kadar konuya ilişkin resmi bir açıklama yapılmamıştır. Ancak görüşüne başvurulmuş uzmanların, böyle bir girişimin -Türkiye’nin bölgedeki mevcut askeri varlığı göz önüne alındığında- gereksiz olacağı yönünde değerlendirmelerde buldukları belirtilmelidir (Turan News Agency, 2018).

Son yıllarda yazılı ve görsel basında geniş yer teşkil etmesi dikkate alındığında Türkiye’nin tüm denizaşırı askeri üsleri içerisinde en “medyatiğinin” Katar’da konuşlu bulunduğunu söylemek herhalde yanlış olmayacaktır. 2014 yılında iki devlet arasında imzalanan antlaşma uyarınca kurulma çalışmalarına başlanıp, bir yıl sonra hizmete giren üs, başkent Doha’nın güneyinde, Tarık Bin Ziyad Askeri Üssü içerisinde yer almaktadır (Al Jazeera, 2017). Üste görev yapan Türk Birliği, Katar TSK Kara Unsur Komutanlığı adını taşımaktadır. Halen komutanlık bünyesinde 94 personel görev yapmaktadır. Ancak üs antlaşmasında asıl teşkil edilmesi öngörülen Türk-Katar Taktik Tümen Karargâhı’nın faaliyete geçmesini müteakiben Katar’daki Türk askeri sayısının 500-600’e çıkacağı belirtilmelidir (Hürriyet, 2017). Katar’da konuşlu Türk askerinin asli görevi eğitimidir. Lakin söz konusu varlığı Katar’ın güvenliği ekseninde değerlendiren yorumlar da yapılmaktadır ki kimi gözlemciler göre, Türkiye’nin desteği Haziran 2017’deki krizde bir işgali ya da mevcut yönetime karşı bir darbe girişimini önleyen en önemli etkidir (Özdemir, 2017). Gelecekte Türkiye’nin Katar’daki askeri varlığının artmasına kesin gözüyle bakılmaktadır. Nitekim Türkiye’nin Doha Büyükelçisi Fikret Özer de ilerleyen dönemde mevcut kara unsurlarına ilave olarak deniz ve hava unsurlarının da Katar’da konuşlandırılacağı bilgisini paylaşmıştır (Dünya, 2018).

Türkiye'nin denizaşırı askeri üslerinin en büyüğü Somali'nin başkenti Mogadişu'dadır. 4 kilometrekarelik alana yayılan ve inşası için 50 milyon dolar harcanan üs, 27 Ağustos 2017 tarihinde faaliyete geçmiştir. Anadolu Kışlası adı verilen üste, Somali Türk Görev Kuvveti (STGK) Komutanlığı'na bağlı 200 personel görev yapmaktadır. Türk personelinin görevi üssü korumak ve Somali Ordusu'na mensup askerleri eğitmektir (BBC News Türkçe, 2017). Bu çerçevede, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında eğitim programını başarıyla tamamlayan 47 astsubaya diploma verilmiştir. 2018-2019 eğitim-öğretim yılı içinse 185 subay ve astsubay adayının eğitimine başlanmıştır (Star, 2018). Anadolu Kışlası'nda ilk aşamada 1.500 olmak üzere, toplamda 10.000 Somali askerinin eğitim göreceği belirtilmektedir. Rakamın, Somali Ordusu'nun toplam personel mevcudunun yaklaşık dörtte birine tekabül ettiği bilgisi, buradaki faaliyetlerin boyutunu ve önemini ortaya koymaktadır (BBC News Türkçe, 2017). Somali, küresel ölçekteki denizyolu taşımacılığının düğüm noktalarından biri durumundaki Bab'ül Mendep Boğazı'na hâkim coğrafi konumuyla dikkat çekmektedir. Hiç şüphesiz, Türkiye'nin Somali'deki askeri varlığının jeopolitik ve jeostratejik mülahazalarla bağlantısı vardır. Yine Türkiye'nin Somali'deki varlığını Afrika Kıtası ile ilişkilerin geliştirilmesine dayanan "Afrika Açılımı" bağlamında da okumak gerekir.

Henüz gerçekleşmemiş olsa da yakın bir gelecekte Türkiye'nin denizaşırı askeri üsse sahip olduğu devletlerin arasına Sudan'ın da katılması beklenmektedir. Sudan'da üs kurulması konusu ilk kez Aralık 2017'de Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın bu ülkeye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında gündeme gelmiştir. Yapılan antlaşmaya göre, Türkiye, Kızıldeniz kıyısında bulunan tarihi Sevakin Adası'nın aslına uygun olarak restorasyonunu gerçekleştirecek ve adada sivil ve askeri gemiler için liman kolaylıkları tesis edecektir. Mali bedeli 650 milyon dolar olarak açıklanan projede (Küçükgöçmen ve Abdelaziz, 2017) etüt çalışmaları tamamlanmıştır. İnşaatin süratle bitirileceği ve TSK unsurlarının kısa süre içerisinde Sevakin'de konuşlanacağı belirtilmektedir (Haber Türk, 2018). Diğer yandan, Sudan'da Türkiye'nin üs kolaylığı elde etmesi bazı Arap devletlerinin tepkisini çekmiştir. Hatta basında son zamanlarda Mısır-Sudan ilişkilerindeki gerginliğin bir sebebinin söz konusu proje olabileceğine yönelik haberler bile çıkmıştır (BBC News Türkçe, 2018). Tartışmalar sürerken, bir etkinlik vesilesiyle Türkiye'ye gelen Sudan Devlet Başkanı Yardımcı İbrahim es-Senusi, restorasyon için yapılan antlaşmanın salt "askeri üs antlaşması" şeklinde yansıtılmasına tepki göstermiş, Kızıldeniz'de başka devletlerin üs kurmasına ses çıkarılmayıp sadece

Sevakin'in gündeme getirilmesini "tuhaflik" olarak yorumlamıştır (Yusuf, Başer ve Karyağdı, 2018). Son olarak, Nisan 2019'da 30 yıllık Ömer el-Beşir yönetimini deviren askeri darbenin ardından oluşturulan Geçiş Konseyinin Başkanı Abdulfettah el-Burhan'ın, sosyal medya üzerinden yaptığı paylaşım ile, adanın 99 yıllığına Türkiye'ye tahsisini öngören antlaşmanın iptali için girişimlere başlayacaklarını duyurması (Yeniçağ, 2019) Sevakin'i bir kez daha gündemin ilk sıralarına taşımıştır. Yeni yönetimin projeye bakışı merak konusudur. Ancak eski Sudan Uluslararası İlişkiler Bakanı İdris Süleyman'ın, Sevakin'deki durumunun değişmesinin mümkün olmadığı, zira antlaşmanın liderler arasında değil, devletler arasında yapıldığı şeklinde açıklamada bulunduğunun altı çizilmelidir (Takvim, 2019).

2.2.3. Terörizmle Mücadele Kapsamındaki Üsler

Türkiye, 1990'lı yılların ortalarından beri PKK terör örgütü ile mücadele maksadıyla Irak'ın kuzeyinde askeri üsler bulundurmaktadır. Aralarında; Başika, Bamerni, Kanıması, Begova, Seramiş, Amediya, Batufa'nın da olduğu birçok bölgede TSK unsurları konuşlanmış durumdadır. Ancak açık kaynaklarda çelişkili bilgiler olması nedeniyle, üslerin konum ve sayıları hususunda kesin konuşmak mümkün değildir. Aynı durum asker sayısı için de geçerlidir. Bu noktada, sadece fikir vermesi açısından asker sayısı hususunda yazılı ve görsel basında genellikle 2.500 rakamıyla karşılaşıldığı not düşülebilir (Kaya ve Yeşilduman, 2018). Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığı zaman zaman Ankara-Bağdat hattında gerginliğe sebep olmaktadır. En son Aralık 2015'te TSK'nın Başika Üssü'ne takviye kuvvet sevk etmesi iki devlet arasındaki tansiyonu yükseltmiş, kriz "yeniden tanzim" faaliyeti kapsamında birliklerin bir kısmının geri çekilmesiyle sona ermiştir (BBC News Türkçe, 2015).

Terörle mücadele kapsamında Türkiye'nin, topraklarında askeri üslerinin olduğu bir diğer devlet ise Suriye'dir. Türkiye'nin Suriye'deki askeri varlığı, DEAŞ terör örgütüne karşı Fırat Kalkanı Harekâtı'nın icra edildiği Cerablus-Azez-El Bab üçgeni ile PYD/YPG terör örgütüne karşı Zeytin Dalı Harekâtı'nın icra edildiği Afrin Bölgesi'ndedir. Keza, bunlara Astana görüşmelerinde Rusya ve İran ile varılan mutabakat uyarınca İdlip Bölgesi'nde kurulan 12 ateşkes gözlem noktasını da dâhil etmek gerekir. Ateşkes gözlem noktaları numara sırasıyla; Salva Köyü, Takle Köyü, Akil Dağı, Tel Tamura Bölgesi, Raşidin Bölgesi, Tel Eys Köyü, Tel Tukan Köyü, Sırman Köyü, Morik Bölgesi, Zaviye Bölgesi, İştabrak Köyü ile Zeytinlik Bölgesi'nde yer almaktadır (Karacaoğlu ve Musa, 2018). Buna

karşılık, açık kaynaklarda çelişkili bilgiler yer alması nedeniyle, Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekât bölgelerinde kurulan üslerin konum ve sayıları ile mezkûr bölgelerdeki asker sayısı hususlarında net bir değerlendirme yapabilmek mümkün değildir.

2.2.4. KKTC'deki Üsler

Kore'ye gönderilen askeri birliklerden sonra tarihsel açıdan Türkiye'nin denizaşırı askeri üslerinin en eskileri KKTC'de konuşlu K.T.B.K.K.lığı bünyesinde bulunmaktadır. 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında adadaki Türk askeri varlığının yeniden teşkilatlanması ile kurulan K.T.B.K.K.lığı, başta Paşaköy, Çamlıbel, Değirmenlik ve Girne olmak üzere, Kuzey Kıbrıs'ın muhtelif bölgelerinde konuşlanmış çok sayıda askeri birlikten oluşmaktadır. Kolordu seviyesindeki K.T.B.K.K.lığı'nın kuruluşunda 2 mekanize piyade tümeni, 1 zırhlı tugay ve 1 komando alayı bulunmaktadır (IISS, 2017: 169). Açık kaynaklarda yer alan teşkilat şemasına göre, K.T.B.K.K.lığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığı (K.K.K.lığı)'na doğrudan bağlıdır (Kara Kuvvetleri Komutanlığı, 2018). Ne var ki bazı yabancı kaynaklar K.T.B.K.K.lığı'nı Ege Ordusu'nun kuruluşunda göstermektedir (Global Security, t.y.). KKTC'deki Türk askerinin sayısı hususunda farklı kaynaklarda birbiriyle çelişkili rakamlar telaffuz edilmektedir. Bu noktada, konuya ilişkin resmi bir açıklama yapılmamasından ötürü tahminlerin 15.000'den (Cyprus Mail, 2017) başlayıp 43.000'e (IISS, 2017: 169) kadar çıktığını belirtmekle yetinilecektir.

Hâlihazırda TSK'nın Kuzey Kıbrıs'ta bulunan üslerinin tamamı kara üssüdür. Adada kolordu seviyesinde bir askeri birliğin varlığına karşın deniz ve hava üslerinin bulunmaması ise tenkit konusudur (Gürdeniz, 2018). Bu yöndeki tenkitler uzun zamandır muhtelif platformlarda dile getirilirken Ağustos 2018'de yazılı ve görsel basında Türkiye'nin Kuzey Kıbrıs'ta deniz üssü kuracağı yönünde haberlerin çıkması dikkatlerin ada üzerinde toplanmasına neden olmuştur. Basında yer alan haberlere göre, Kuzey Kıbrıs'a deniz üssü kurulması önerisi Dz.K.K.lığı tarafından Dışişleri Bakanlığı'na yapılmıştır (Kıbrıs Postası, 2018). Nitekim kuvvet komutanının da aralarında bulunduğu Dz.K.K.lığı yetkililerinin adada yaptığı incelemelerde mevki olarak İskele Bölgesi'nin öne çıktığı ve Türkiye ile KKTC'nin 2019 yılı içinde üs antlaşmasını imzalamasının öngörüldüğü belirtilmektedir (Kadan, 2018).

2.2.5. Amfibi Hücum Gemisi

Çalışmanın ilk bölümünde ifade edildiği üzere, işlev bakımından donanmaların kuvvet yapısında yer alan güç aktarımı platformlarının karadaki üslerden bir farkı yoktur. Dolayısıyla, Türkiye özelinde denizasıırı askeri üslerin konu edildiği bu çalışmada da söz konusu platformlar dikkate alınacaktır. Halen Türk Deniz Kuvvetleri'nin envanterinde bu tip bir platform bulunmamaktadır. Ancak bu durum kısa bir zaman sonra değişecektir. Şöyle ki Türkiye, 1 Haziran 2015 tarihinde sözleşmesi imzalanan Çok Maksatlı Amfibi Hücum Gemisi Projesi kapsamında, LHD sınıfı bir platform tedarik etmektedir. 30 Nisan 2016 tarihinde inşasına başlanılan geminin, Ocak 2019'da suya indirilmesi ve Nisan 2021'de geçici tesliminin yapılması öngörülmektedir (Sünnetçi, 2016: 90).

TCG Anadolu (L-400) isminin verilmesi kararlaştırılan LHD, İspanya'da yerleşik *Navantia* Tersanesi'nin *Athlas* 26.000 tasarımı üzerinden şekillendirilmiştir. Türk Deniz Kuvvetleri'nin harekât ihtiyaçları doğrultusunda muhtelif modifikasyonlara gidilmekle beraber, gemi, aynı tasarım üzerinden şekillendirilen İspanyol Donanması'ndaki *Juan Carlos-I* (L-61) ve Avustralya Kraliyet Donanması'ndaki *Canberra* (L-02) ve *Adelaide* (L-01) ile büyük benzerlik taşımaktadır. TCG Anadolu'nun boyunun 231 metre, tam yüklü deplasmanın 27.436 ton olması planlanmaktadır (Sünnetçi, 2015: 148). 30 gün süreyle kesintisiz seyir kabiliyetine sahip olacak gemi, amfibi deniz piyade taburu büyüklüğündeki bir kuvveti tüm araç, gereç ve teçhizatıyla birlikte taşıyabilecektir. Bu kapsamda, mürettebatla birlikte toplam personel kapasitesi 1.223 olan geminin; 13 ana muharebe tankı (AMT), 27 zırhlı amfibi hücum aracı (ZAHA) ve 48 muhtelif tipte araç taşıyabileceği belirtilmektedir. Bunun yanında TCG Anadolu, gerektiğinde uçak gemisi görevlerini icra etmek üzere, Kısa Mesafeden Kalkış Dikey İniş (*Short Take-off Vertical Landing-STOVL*) yeteneği haiz uçakların harekâtına imkân veren uçuş güvertesi ve elektronik/donanım altyapısına da sahip olacaktır. Nitekim güç intikali görevlerinde 30 sabit ve döner kanatlı hava aracı taşıyabilen gemide, uçak gemisi harekâtlarında 12 F-35B konuşlandırılabilir (Sünnetçi, 2016: 90).

Bilindiği üzere, halen Türk Deniz Kuvvetleri'nin envanterinde F-35 *Lightning II*'nin STOVL versiyonu olan F-35B uçaklarından bulunmamaktadır. Ancak yakın dönemde basında Dz.K.K.lığı'nın bu uçaklardan 16 adet tedarik edilmesi hususunda ilgili mercilere talebini resmen ilettiğine dair haberler çıkmıştır. Aynı haberlerde, pilot eğitimi için kuvvet bünyesinde Deniz Tayyare Okulu'nun kurulduğu ve eğitim uçuşlarda kullanılmak üzere de İngiltere'den 2 adet *Harrier*

uçğunun tedarikinin gündemde olduğu bilgisi paylaşılmıştır (Sezer, 2018). TCG Anadolu'nun hizmete girmesine kısa bir süre kalmışken, Dz.K.K.lığı'nın benzer özellikleri haiz ikinci bir platformun tedariki hususunda harekete geçtiği ifade edilmektedir. İsminin TCG Trakya olması beklenen geminin ilave F-35B tedarikini gündeme getirdiği belirtilmektedir (C4 Defence, 2018). Diğer yandan, Rusya'nın Türkiye'ye S-400 hava ve füze savunma sistemlerini teslim etmeye başlamasının - ABD'nin mevcut tutumunu değiştirmedeği sürece- olası bir F-35B tedarik projesinin önünde engel oluşturacağını not düşmek gerekir.

2.3. Üslerin Getirileri

Denizaşırı askeri üs kolaylıkları edinmenin Türkiye'ye muhtelif getirileri vardır. Olumlu taraftan bakıldığında, üsler Türkiye'nin kendisine yönelik tehditleri uzaktan karşılmasına yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan bilhassa Irak ve Suriye'de kurulan ileri harekât üslerinin hem taktik derinlik sağlama hem de terörle mücadele operasyonlarını destekleme açısından büyük getirileri vardır ki tersi durumda bölgeden sorumlu 2. Ordu Komutanlığı'nın asimetrik ve hibrit tehditler karşısında daha kırılğan bir pozisyonda kalması kaçınılmazdır (Kasapoğlu, 2017: 19-20).

KKTC özelinde konuşulduğunda, caydırıcılık ve savunma işlevi denizaşırı askeri üslerin bir diğer olumlu getirisini oluşturmaktadır. 45 yıldır Kuzey Kıbrıs'ta konuşlu olan K.T.B.K.K.lığı'nın, adadaki Türk toplumunun güvenliğinin sağlanmasındaki rolü açıktır. Garanti Antlaşması'nın ortadan kaldırıldığı ve TSK'nın adadan çekildiği bir ortamda, Türk toplumunun akıbetinin ne olacağı sorusu belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ve buna mukabil, bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hususunda uyuşmazlıkların olması da Kuzey Kıbrıs'taki askeri varlığın önemini artırmaktadır. Filhakika, değişen koşullarda, daha önce bahsedilen KKTC'de deniz ve hava üssü kurulması projesinin hayata geçirilmesinin geç ama doğru bir hamle olacağı ortaya çıkmaktadır.

Denizaşırı askeri üslere sahip olma, anavatandan uzak bölgelerde harekât icra edecek birliklerin lojistik desteğinin sağlanması bakımından da önem taşımaktadır. Bu noktada, özellikle deniz ulaştırma yollarının güvenliğini sağlayacak unsurları zikretmek gerekir ki 2018 yılı itibarıyla, Türkiye'nin dış ticaret yüklerinin miktar olarak %88,70'inin, değer olarak ise %60,97'sinin deniz yoluyla taşındığı (İMEAK Deniz Ticaret Odası, 2019: 81) bilgisi konunun önemini anlatmaya yetecektir. Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye, bölgesel, hatta küresel düzeyde kendisine

yeni bir rol tanımlama arayışındadır. Reaktif değil, proaktif bir dış politika çizgisi izlenmesini beraberinde getiren bu arayış, başta donanma unsurları olmak üzere, TSK'nın anavatanından uzak coğrafyalardaki görünürlüğünü artırmaktadır. Şayet Türkiye, etki ve ilgi alanı olarak gördüğü coğrafyalarda askeri varlık bulunduracaksa, lojistik sorununu çözmek durumundadır. Unutulmamalıdır ki İkinci Dünya Savaşı'nın muzaffer generallerinden Omar Bradley'in, "Amatörler strateji konuşur, profesyoneller lojistik çalışır" şeklindeki tespiti bugün de geçerliliğini korumaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesini izleyen süreçte Türkiye, kendini giderek artan oranda "güvenlik tüketen" değil, "güvenlik üreten" bir devlet olarak tanımlamaya başlamıştır. Yeni dönemde uluslararası alanda daha etkin bir aktör olma arayışına koşut gelişen bu tanımlamanın sonuçlarından biriye barışı destekleme harekâtlarına katkı sunma anlayışıdır. TSK, 1990'lı yılların başlarından itibaren değişik coğrafyalarda birçok harekâta görev almış, önemli sorumluluklar üstlenmiştir (Güvenç, 2004: 917). Bu yönüyle bakıldığında, ilgili coğrafyalarda kurulan üslerin uluslararası güvenliğe katkıda bulunma söylemiyle örtüştüğü, dolayısıyla dış politikayı destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Hatta bir adım daha ileri gidilerek, temsil ve yardım faaliyetleri münasebetiyle üslerin başı başına bir kamu diplomasisi uygulama aracı olduğu bile ileri sürülebilir.

Deniz aşırı askeri üslerin, Türkiye'nin ev sahibi devletlerle ikili ilişkilerini geliştirmesine/pekiştirmesine olumlu katkısını da göz ardı etmemek gerekir. Keza, başta eğitim ve tatbikatlar olmak üzere, üsler üzerinden gerçekleştirilen faaliyetlerin TSK ile ilgili devletin silahlı kuvvetleri arasındaki ilişkilerin konsolide edilmesine de büyük katkısı vardır. Burada Mogadişu'daki Anadolu Kışlası örneğinden gidilecek olursa, söz konusu üs, Somali Ordusu'nun en önemli eğitim merkezlerinden biri durumundadır. Tabiatıyla Türk askerinden eğitim alacak personelin TSK'ya ve Türkiye'ye bakışı farklı olacaktır.

Son olarak, Türk Donanması'nın sancak gemisi rolünü üstlenmesi beklenen TCG Anadolu'nun hizmete girmesiyle beraber, Türkiye, tarihinde ilk kez "yüzen üs" şeklinde nitelendirilebilecek bir güç aktarımı platformuna sahip olacaktır. Karadaki üslere bağımlılığı ortadan kaldırmasıyla harekât planlamalarına büyük bir esneklik kazandıracak olan gemi, donanmanın uzak deniz alanlarındaki etkinliğini artıracak, böylece Türkiye'nin çıkarlarının çevre denizlerin ötesinde de korunmasına katkı sağlayacaktır. TCG Anadolu, sadece muharip değil, muharip olmayan görevlerde de kullanılabilir (Özgen, 2018: 42). Ayrıca, varlık ve

bayrak göstermeye dayalı “donanma diplomasisi” ile kuvvet kullanma tehdidinde dayalı “ganbot diplomasisi” açısından da önemli getirileri olacaktır.

Buraya kadar hep olumlu yönlerinden bahsedilen denizaşırı askeri üslerin olumsuz getirileri olduğu da muhakkaktır. Her şeyden önce üsler ciddi güvenlik risklerini beraberinde getirmekte, buralara yönelik saldırılar can ve mal kayıplarına yol açabilmektedir. Bu bağlamda, PYD/YPG terör örgütünün Fırat Kalkanı ve Zeytin Dalı harekât bölgelerinde TSK unsurlarını hedef alan saldırıları sıklıkla basında yer bulmaktadır (Hürriyet, 2019; Milliyet, 2019). Benzer şekilde DEAŞ terör örgütünün Başika'daki üsse bir dizi saldırı düzenlediği de en yetkili ağızlar tarafından açıklanmıştır (CNN Türk, 2016). Diğer taraftan, üslerin karşı karşıya bulunduğu güvenlik risklerini sadece terör örgütleriyle sınırlamak çok doğru olmayacaktır. İdlib'teki gözlem noktalarına Suriye Ordusu'nun kontrolündeki topraklardan düzenlenen saldırılar bu tespiti doğrular niteliktedir (Haber Türk, 2019).

Denizaşırı askeri üslerin savunma ekonomisine belli bir yük getirmesi de meselenin farklı bir boyutudur (Kasapoğlu, 2017: 20). Gerçi, açık kaynaklarda Türkiye özelinde denizaşırı askeri üslerin teşkil ve idame maliyetlerine ilişkin sağlıklı bir veri bulunmamaktadır. Lakin Batı alanyazınında bu tip çalışmalara rastlanmaktadır. Tam olarak örtüşmese de bu çalışmalar, denizaşırı askeri üsler ile savunma ekonomisi arasındaki ilişki hakkında belli bir fikir edinilmesini sağlamaktadır.

SONUÇ

Soğuk Savaş döneminde denizaşırı askeri üslerle anılmayan Türkiye'nin, bugün bu alanda dünyada ilk sıralarda zikredilen devletlerden biri konumuna gelmiş olması ilgi çekicidir. Halen Türkiye'nin; Bosna-Hersek, Kosova, Afganistan, Arnavutluk, Azerbaycan, Katar, Somali, Irak, Suriye ve KKTC'de denizaşırı askeri üsleri bulunmaktadır. Üstelik eldeki verilerden kısa bir zaman sonra bunlara yenilerinin ekleneceği de anlaşılmaktadır. Bu minvalde, Sudan'ın listeye ilk eklenecek devlet olması kuvvetle muhtemeldir. Yine karadaki klasik üslerden farklılık göstermekle beraber, “yüzen üs” işlevi göreceği düşünüldüğünde, TCG Anadolu'yu da listeye dâhil etmek gerekir. Söz konusu platform esasen LHD sınıfı bir amfibi hücum gemisidir. Bununla beraber, imkân ve kabiliyetlerine bakıldığında, şayet STOVL tipi uçakların tedariki gerçekleşirse uçak gemisi rolünde kullanılması da mümkündür.

Türkiye'nin sistematik biçimde denizaşırı askeri üsler kurması, bunun belli bir strateji doğrultusunda yapıldığı izlenimini doğurmaktadır. Alanyazında bunun karşılığı ileri üs stratejisidir. Öyle anlaşılıyor ki Türkiye, etki ve ilgi alanlarının genişlemesine koşut olarak sınır ötesi askeri varlığını artırmayı hedeflemektedir. İleri üs stratejisi ise bunun dayanak noktasını oluşturmaktadır. Gerçi, hemen belirtmek gerekir ki denizaşırı askeri üslerin kurulmasında farklı maksatlar güdülmekte, başka bir ifadeyle her uygulama kendine has siyasi-askeri ajanda ihtiva etmektedir. Ancak farklı ajandalardan da hareket edilse, bu durum son tahlilde üslerin varlık sebebinin Türkiye'nin çıkarları olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Bu bağlamda, sadece TÜMAS'a atıf yapmak bile konuyu anlaşılır kılacaktır. Şöyle ki TÜMAS'ın ana unsurlarından birisi ileriden savunmadır. Tehdidin uzaktan karşılanmasını sağlayan ileri üs strateji de bununla uyumludur.

Kuşkusuz, Türkiye'nin denizaşırı askeri üslere yönelmesi hem güvenlik risklerini hem de ekonomik maliyetleri gündeme getirmektedir. Ne var ki bu çalışmada, olumlu getirilerinin fazlalığı dikkate alınarak bunların göz ardı edilebileceği değerlendirilmekte, hatta bir adım daha ileri gidilerek, Türkiye'nin etki ve ilgi alanlarıyla örtüşecek biçimde yeni üslerin kurulması ve uzak mesafelere güç aktarımı yeteneğinin geliştirilmesi önerilmektedir. Bu minvalde, önceliğin son dönemde KKTC özelinde tartışılan deniz ve hava üssü projelerinin hayata geçirilmesinde olduğu düşünülmektedir. Keza, deniz ulaştırma yollarının güvenliğini esas alacak bir planlama dâhilinde, yeni üs kolaylıklarının edinilmesi de doğru bir hareket tarzı olarak görülmektedir. Bunun dışında güç aktarımı platformlarının sayısının artırılması ve özellikle TCG Anadolu'yu destekleyecek ikinci LHD'nin tedarikinin mutlaka gerçekleştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir. Son olarak, güç aktarımı yeteneğini daha ileri bir seviyeye taşımak için uçak gemisi tedariki üzerine planlama çalışmalarına başlanması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Al Jazeera. (2017). Turkey sends more troops to Qatar. Erişim tarihi: 14 Ocak 2019, https://www.aljazeera.com/news/2017/12/171227051912_500.html.
- BBC News Türkçe. (2015). Musul: Türk askeri birliklerinin bir kısmı Başika'dam çekildi. Erişim tarihi: 15 Ocak 2019, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151214_turk_askeri_irak.
- BBC News Türkçe. (2017). Türkiye'nin Somali'de açtığı yurtdışındaki en büyük üssü hakkında tüm merak edilenler. Erişim tarihi: 29 Aralık 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41510485>.
- BBC News Türkçe. (2018). Mısır-Sudan gerginliğini Sevakin Adası'nın Türkiye'ye tahsisi mi tetikledi?. Erişim tarihi: 11 Ocak 2019, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42578774>.
- Blaker, J. R. (1990). United States overseas basing: An anatomy of the dilemma. New York: Praeger.
- Blanchard, B. (2018). China formally opens first overseas military base in Djibouti. Erişim tarihi: 17 Kasım 2018, <https://www.reuters.com/article/us-china-djibouti/china-formally-opens-first-overseas-military-base-in-djibouti-idUSKBN1AH3E3>.
- Bölme, S. M. (2012). İncirlik Üssü: ABD'nin üs politikası ve Türkiye. İstanbul: İletişim Yayınları.
- C4 Defence.(2018). TCG Trakya geliyor. Erişim tarihi: 21 Ocak 2019, <http://www.c4defence.com/Arsiv/tcg-trakya-geliyor/6374/1>.
- Calder, K. E. (2007). Embattled garrisons: Comparative base politics and American globalism. Princeton: Princeton University Press.
- CNN Türk. (2016). Binali Yıldırım: Başika'da DEAŞ saldırılarına gerekli karşılık veriliyor. Erişim tarihi: 28 Eylül 2019, <https://www.cnnturk.com/turkiye/binali-yildirim-basikada-deas-saldirilarina-gerekli-karsilik-veriliyor>.
- Collins English Dictionary. (2018). Military base. Erişim tarihi: 9 Kasım 2018, <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/military-base>.
- Cyprus Mail. (2017). Turkish troops could be a fraction of the 40,000 claimed. Erişim tarihi: 23 Aralık 2018, <https://cyprus-mail.com/2017/03/27/turkish-troops-fraction-40000-claimed/>.

- Duman, G. ve Ferlengez, V. (2018). Setting up overseas military bases in line with international security. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 10, (3), 95-120.
- Dünya. (2018). Türkiye, Katar'da deniz ve hava gücü konuşlandıracak. Erişim tarihi: 14 Ocak 2019, <https://www.dunya.com/gundem/turkiye-katarda-deniz-ve-hava-gucu-konuslandiracak-haberi-401170>.
- EUFOR.(2018). About EUFOR. Erişim tarihi: 24 Aralık 2018, <http://www.euforbih.org/eufor/index.php/about-eufor/background>.
- Global Security. (t.y.). Army - organization. Erişim tarihi: 23 Aralık 2018, <https://www.globalsecurity.org/military/world/europe/tu-army-org.htm>.
- Gürcanlı, Z. (2018). Avrupa'nın amacı "borç tahsilâtı". Erişim tarihi: 29 Aralık 2018, <https://www.sozcu.com.tr/2018/yazarlar/zeynep-gurcanli/avrupanin-amaci-borc-tahsilati-2604768/>.
- Gürdeniz, C. (2018). KKTC'de acilen Türk deniz ve hava üsleri kurulmalıdır. Erişim tarihi: 18 Ocak 2019, <https://www.aydinlik.com.tr/kktc-de-acilen-turk-deniz-ve-hava-usleri-kurulmalidir-cem-gurdeniz-kose-yazilari-nisan-2018>.
- Güvenç, S. (2004). Bir dış politika aracı olarak Türk Silahlı Kuvvetleri: Yetenekler ve uygulamalar. F. Sönmezoğlu. (Ed.), *Türk Dış Politikasının analizi* (895-933). İstanbul: Der Yayınları.
- Haber Türk. (2018). Ortadoğu'ya Kıbrıs'tan sonra ikinci Türk gözü "Sevakın". Erişim tarihi: 11 Ocak 2019, <https://www.haberturk.com/ortadogu-ya-kibris-tan-sonra-ikinci-turk-gozu-sevakin-2218837>.
- Haber Türk. (2019). Esad rejiminden TSK noktasına saldırı! 1 asker şehit, Erişim tarihi: 28 Eylül 2019, <https://www.haberturk.com/esad-rejiminden-tsk-noktasina-saldiri-1-asker-sehit-2499337>.
- Harkavy, R. E. (1989). *Bases abroad: The global foreign military presence*. New York: Oxford University Press.
- Harkavy, R. E. (2007). *Strategic basing and the great powers, 1200-2000*. Londra ve New York: Routledge.
- Hürriyet. (2017). Mehmetçik'e Katar görevi. Erişim tarihi: 14 Ocak 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/mehmetcike-katar-gorevi-40483252>.
- Hürriyet. (2019). Fırat Kalkanı harekât bölgesinde 1 asker şehit oldu, 3 asker yaralandı. Erişim tarihi: 28 Eylül 2019, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/msb-aci-haberi-duyurdu-1-asker-sehit-3-asker-yarali-41199051>.

- IISS. (2017). The military balance. Londra: Routledge.
- İMEAK Deniz Ticaret Odası.(2019). Denizcilik Sektör Raporu 2018. İstanbul: y.y.
- Jacobs, F. (2017). The world's five military empires. Erişim tarihi: 16 Aralık 2018, <https://bigthink.com/strange-maps/the-worlds-five-military-empires>.
- Johnson, C. (2004). America's empire of bases. Erişim tarihi: 11 Kasım 2018, http://www.tomdispatch.com/post/1181/chalmers_johnson_on_garrisoning_the_planet.
- Kadan, T. (2018). Doğu Akdeniz'de kritik hamle: Türkiye Kıbrıs'a deniz üssü kuruyor. Erişim tarihi: 18 Ocak 2019, <https://www.aydinlik.com.tr/dogu-akdeniz-de-kritik-hamle-turkiye-kibris-a-deniz-ussu-kuruyor-turkiye-aralik-2018-2>.
- Karacaoğlu, B. ve Musa, E. (2018). TSK İdlip'de son ateşkes gözlem noktasını kurdu. Erişim tarihi: 16 Ocak 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/tsk-idlibde-son-ateskes-gozlem-noktasini-kurdu/1147979>.
- Kara Kuvvetleri Komutanlığı. (2018). Teşkilat şeması. Erişim tarihi: 23 Aralık 2018, <http://www.kkk.tsk.tr/TeskilatSemasi/TeskilatSemasi.aspx>.
- Karakaş, G. (2016). Adriyatik'teki Türk üssü. Erişim tarihi: 26 Aralık 2018, <http://www.milliyet.com.tr/adriyatik-teki-turk-ussu-gundem-2228426/>.
- Kasapoğlu, C. (2017). Turkey's forward-basing posture. İstanbul: Center for Economics and Foreign Policy Studies.
- Kasapoğlu, C. (2018). Türkiye'nin yeni bölgesel savunma vizyonu. H. Çetinkuş ve diğer. (Ed.), Türkiye'nin güvenlik stratejisi (58-63). İstanbul: Anadolu Ajansı Yayınları.
- Kaya, İ. ve Yeşilduman, E. (2018). Türkiye Osmanlı topraklarına geri dönüyor. Erişim tarihi: 15 Ocak 2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/turkiye-osmanli-topraklarina-geri-donuyor-2951575>.
- Kıbrıs Postası. (2018). TC Deniz Kuvvetleri Komutanlığı: "KKTC'ye deniz üssü kurulması gerekiyor". Erişim tarihi: 18 Ocak 2019, <http://www.kibrispostasi.com/c36-TURKIYE/n261205-tc-deniz-kuvvetleri-komutanligi-kktcye-deniz-ussu-kurulmasi>.
- Kishlansky, M. vd. (1995). Societies and cultures in world history. New York: HarperCollins College Publishers.
- Koçak, A. A. (2014). Mehmetçiğin Kosova'daki kalesi. Ekovitrin, Kasım, 68-85.

- Koçak, B. (2015). Mehmetçiğin Bosna Kışlası. *Ekovitrin*, Şubat, 74-95.
- Kucera, J. (2016). Azerbaijan: No Turkish military bases here. Erişim tarihi: 29 Aralık 2018, <https://eurasianet.org/azerbaijan-no-turkish-military-bases-here>.
- Küçükgöçmen, A. ve Abdelaziz, K. (2017). Turkey to restore Sudanese Red Sea port and build naval dock. Erişim tarihi: 11 Ocak 2019, <https://www.reuters.com/article/us-turkey-sudan-port/turkey-to-restore-sudanese-red-sea-port-and-build-naval-dock-idUSKBN1EK0ZC>.
- Lachowski, Z. (2007). *Foreign military bases in Eurasia*. Stockholm: SIPRI.
- Lambeth, B. S. (2005). *American carrier air power at the dawn of a new century*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Lersch, B. D. S. ve Sarti, J. S. (2014). The establishment of foreign military bases and the international distribution of power. *UFRGSMUN*, 2, 83-135.
- Mark, J. J. (2009). *Wall*. Erişim tarihi: 11 Kasım 2018, <https://www.ancient.eu/wall/>.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (2018). *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*. Erişim tarihi: 27 Aralık 2018, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf>.
- Milli Savunma Bakanlığı. (2000). *Beyaz Kitap*. Ankara: Mönch TR
- Milliyet.(2018). *Arnavutluk Donanmasına Türkiye'den destek*. Erişim tarihi: 26 Aralık 2018, <http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-donanmasina-turkiye-den-destek-ankara-yerelhaber-2590604/>.
- Milliyet. (2019). *Zeytin Dalı harekât sahasındaki üs bölgesinden acı haber*. Erişim tarihi: 28 Eylül 2019, <http://www.milliyet.com.tr/gundem/zeytin-dali-harekat-alanindaki-us-bolgesinden-aci-haber-2886736>.
- Morris, E. F. (2005). *The architecture of imperialism: Military bases and the evolution of foreign policy in Egypt's New Kingdom*. Leiden ve Boston: Brill.
- NATO. (2018a). *NATO's role in Kosovo*. Erişim tarihi: 24 Aralık 2018, https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48818.htm.
- NATO. (2018b). *Mission*. Erişim tarihi: 25 Aralık 2018, <https://rs.nato.int/about-us/mission.aspx>.
- Özdemir, Ç. (2017). *Katar krizi ve Türkiye'nin riskli oyunu*. Erişim tarihi: 14 Ocak 2019, <https://www.dw.com/tr/katar-krizi-ve-t%C3%BCrkiyenin-riskli-oyunu/a-39543985>.

- Özgen, C. (2018). Türk Deniz Kuvvetleri açısından uçak gemisi tedarikinin incelenmesi. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 17, (2), 21-59.
- Pagano, D. L. (1992). Criminal jurisdiction of United States forces in Europe. *Pace International Law Review*, 4, (1), 189-218.
- Sezer, K. (2018). Donanma F-35 alacak. Erişim tarihi: 21 Ocak 2019, <https://www.yenisafak.com/gundem/donanma-f35-alacak-3407520>.
- Slater, A. (2018). The U.S. has military bases in 80 countries. All of them must close. Erişim tarihi: 24 Kasım 2018, <https://fpif.org/us-military-bases-80-countries-must-close/>.
- Sorenson, D. S. (1998). *Shutting down the Cold War: The politics of military base closure*. New York: St. Martin's Press.
- Star. (2018). Somali'de 185 subay ve astsubaydan oluşan yeni bir grup askeri eğitim almaya başladı. Erişim tarihi: 29 Aralık 2018, <https://www.star.com.tr/guncel/somalide-185-subay-ve-astsubaydan-olusan-yeni-bir-grup-askeri-egitim-almaya-basladi-haber-1393012/>.
- Sünnetçi, İ. (2015). LPD Projesinde imzalar atıldı. *Savunma ve Havacılık*, 29, (168), 147-149.
- Sünnetçi, İ. (2016). TCG Anadolu LHD gemisinin inşasına fiilen başlandı. *Savunma ve Havacılık*, 30, (173), 87-92.
- Takvim. (2019). BAE, SUUD ve Sisi'ye kötü haber! Türkiye Sevakin'de kalacak. Erişim tarihi: 30 Eylül 2019, <https://www.takvim.com.tr/dunya/2019/07/03/bae-suud-ve-sisiye-kotu-haber-turkiye-sevakinde-kalacak>.
- Talibli, M. (2016). Turkish military base in the territory of Azerbaijan? Reaction from Baku. 29 Aralık 2018, <https://eadaily.com/en/news/2016/07/23/turkish-military-base-in-the-territory-of-azerbaijan-reaction-from-baku>.
- Taylor, G. (2018). Belt and road projects lay foundations for China's expansion of military bases, critics charge. Erişim tarihi: 17 Kasım 2018, <https://www.washingtontimes.com/news/2018/sep/11/china-one-belt-one-road-used-military-base-expansi/>.
- Turan News Agency. (2018). Turkish military intelligence officer: Turkey does not need military base in Nakhchivan. Erişim tarihi: 29 Aralık 2018, <http://www.turan.az/ext/news/2018/9/free/politics%20news/en/74774.htm>.

- Türkiye. (2001). Oramiral Erdil, Arnavutluk'ta Paşa Limanı'nı hizmete açtı. Erişim tarihi: 26 Aralık 2018, <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/Genel/a100348.aspx?/Genel/a100348.aspx&>.
- Türk Silahlı Kuvvetleri. (2018). Türkiye'nin barışı destekleme harekâtına katkıları. Erişim tarihi: 24 Aralık 2018, <https://www.tsk.tr/Sayfalar?viewName=BarisiDestekleme>.
- U.S. Department of Defense. (2018). DOD Dictionary of Military and Associated Terms. Erişim tarihi: 9 Kasım 2018, <http://www.jcs.mil/Portals/36/Documents/Doctrine/pubs/dictionary.pdf?ver=2018-09-28-100314-687>.
- U.S. Department of Defense.(t.y.). Base Structure Report - Fiscal year 2017 baseline. Erişim tarihi: 24 Kasım 2018, <https://www.acq.osd.mil/eie/Downloads/BSI/Base%20Structure%20Report%20FY17.pdf>.
- Vine, D. (2015a). Base nation: How U.S. military bases abroad harm America and the world. New York: Metropolitan Books.
- Vine, D. (2015b). The United States probably has more foreign military bases than any other people, nation or empire in history. Erişim tarihi: 24 Kasım 2018, <https://www.thenation.com/article/the-united-states-probably-has-more-foreign-military-bases-than-any-other-people-nation-or-empire-in-history/>.
- Yeniçağ. (2019). Türkiye'nin Sevakin planı suya mı düştü?. Erişim tarihi: 30 Eylül 2019, <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/turkiyenin-sevakin-planı-suya-mi-dustu-231842h.htm>.
- Yeo, C. A. (1959). The founding and function of Roman colonies. *The Classical World*, 52, (4), 104-107 ve 129-130.
- Yusuf, M. S., Başer H. ve Karyağdı, H. (2018). Sudan'dan Sevakin antlaşmasını askeri üs olarak algılayanlara tepki. Erişim tarihi: 11 Ocak 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/sudandan-sevakin-anlasmasini-askeri-us-olarak-algilayanlara-tepki/1317750>.